

MICHAEL HAUSER

ŘÍJNOVÁ REVOLUCE POMOHLA KAPITALISMU OSVOJIT SI LIDSKOU TVÁŘ

O AUTOROVI

Michael Hauser (1972), český filozof, vysokoškolský pedagog a překladatel. — Po maturitě na gymnáziu byl krátce v noviciátu jezuitského řádu, vystudoval filosofii na FF UK - doktorát získal za dizertaci (posléze publikovanou) o T. W. Adornovi (2004). Působí ve Filozofickém ústavu Akademie věd v oddělení filosofie 20. století a přednáší na pedagogické a filozofické fakultě UK. Kromě Filozofického časopisu publikuje v Salonu (literární příloze Práva), A2 a Literárních novinách. Roku 2002 založil občanské sdružení *Socialistický kruh*. V roce 2006 byl jedním z iniciátorů výzvy *J sme občané!*, upozorňující na defekty demokracie v ČR. V březnu 2014 byl Poslaneckou sněmovnou PČR (na návrh Filozofického ústavu) zvolen do Rady České televize. — Hauserův zájem je rozdělen mezi historií levicového myšlení (jeho vývojové divergence i dialogy mezi jednotlivými větvemi) a fenomény související se současnou civilizační krizí, resp. otázky těmito fenomény otevírané (Hauser opakovaně přispěl k filozofické kritice postmodernity). Svými ideovými a metodologickými východisky navazuje na kritickou teorii frankfurtské školy (napsal monografii o Adornovi, přeložil jeho a Horkheimerovu *Dialektiku osvícenství*), post-marxismus (J. Lacan a žáci L. Althussera) a neo-marxismus (s M. Váňou přeložil knihu Slavojе Žižeka *Nepolapitelný subjekt*).
Díla: Adorno: moderna a negativita (2005); Prolegomena k

ANOTACE

Rozhovor s Michaelem Hauserem o Říjnové revoluci.
Rozhovor vedl Vratislav Dostál . Vyšlo původně v Info.cz.

V těchto dnech si připomínáme stoleté výročí říjnové revoluce v Rusku. Jak je na tom sto let od bolševického převratu kapitalismus, a jak socialismus?

Kapitalismu – jak je známo – prožívá dlouhodobou krizi, která má různé výkyvy. Je evidentní, že se kapitalismus z této krize nedokáže vymanit. A pokud jde o socialismus, ten dnes neexistuje. Možná existují jeho nějaké zbytky. Kapitalismus dnes tudíž nemá reálnou alternativu, která by někde existovala, existuje leda tak v říši teorie, v různých koncepcích, náčrtech, návrzích. Ale reálná alternativa neexistuje, což nejspíš škodí samotnému kapitalismu. Na vzestupu – tím myslím řekněme vzestup hospodářský, sociální a emancipační – byl právě tehdy, když existovala reálná alternativa. Když existoval Sovětský svaz a východní blok, který po určitou dobu představoval skutečnou výzvu pro kapitalismus. Není náhoda, že od 70. let minulého století kapitalismus prožívá rozličné krize, a že se tak děje právě v době, kdy se začíná vytrácet hodnověrnost východního bloku. Zdá se, že stoleté výročí říjnové revoluce oživuje myšlenku, dle které říjnová revoluce dopomohla kapitalismu k tomu, aby si osvojil lidskou tvář. V tom spatřuji jeden z významů říjnové revoluce.

Existuje – pokud jde o říjnovou revoluci samotnou – odkaz, myšlenka, čin, zkrátka něco, co bychom mohli i dneska označit za inspirativní?

Právě těch sto let je dost dlouhá doba na to, abychom se zbavili různých nánosů a klišé, a abychom neviděli pouze mrtvé, tak jako je už snad tolik nevidíme v případě francouzské revoluce, potřebujeme zkrátka historický odstup. A právě díky jednomu století, které od říjnové revoluce uplynulo, se na říjnovou revoluci můžeme podívat také jinak, než jenom jako na nástup tzv. totalitárního režimu, což je pojem, který je sám o sobě krajně problematický. Pokud si položíme otázku, co znamenala říjnová revoluce, řekl bych asi toto: Za prvé jde o první pokus o překonání třídní společnosti, o překonání třídních rozdílů, který byl poměrně dlouhou dobu úspěšný. Podobných pokusů bylo v historii několik, zmínit mohu třeba pařížskou komunu v roce 1871, a všechny tyto pokusy rychle ztroskotaly.

A neztroskotal – důsledně vzato – i ten bolševický?

Tento pokus byl úspěšný v jednom směru. Říjnová revoluce se reálně dotkla samotných třídních základů tehdejší společnosti. Pokud v historii 20. století existuje nějaká skutečně radikální revoluce, tak je to právě tato, neboť se jí podařilo proměnit celkové uspořádání společnosti. Což se nepodařilo nikde jinde. Zároveň to byla změna, kterou lze označit za historicky jedinečnou. Vzniká totiž nový typ společnosti, ve kterém na začátku – prvních patnáct let – přestaly existovat sociální třídy jako předem dané rozdělení společnosti podle ekonomických pozic: menšina je na pozicích, které jí dávají ekonomickou a často také politickou moc nad většinou společnosti, i když se tato menšina zaklíná demokracií.

Později – jak je známo – vznikají obdoby sociálních tříd, jejich analogie. Jsou to různé privilegované vrstvy, tzv. nomenklatura. Avšak je to něco jiného, než jsou sociální třídy v předchozích dějinách, protože nomenklatura, která vzniká později v Sovětském svazu, není

založená na vlastnictví produkčních prostředků, je založená na něčem jiném, na politické příslušnosti a na neprůhledných konexích a vzájemných službách. Přesto platí, že v říjnové revoluci vzniká historicky unikátní typ společnosti, který nemá obdobu v celých dosavadních dějinách. Zpočátku to není nápodoba předchozí společenské formace, ale vytváří něco nevyzkoušeného a neznámého. V tom je nepochybně říjnová revoluce mimořádná. Říjnová revoluce zároveň dokázala prosadit věci, které ani dnes nejsou v některých liberálně demokratických zemích samozřejmostí. Zmínit mohu práva žen a práva menšin. Už Deklarace práv pracujících a vykořisťovaných lidí z roku 1918 zavádí rovná politická práva pro všechny občany bez ohledu na jejich pohlaví a jejich rasovou nebo národnostní příslušnost. Prakticky to mimo jiné znamená, že se zde na začátku dvacátých let minulého století dostávají některé ženy do vrcholných politických pozic. Pokud mi je známo, je to právě po říjnové revoluci, kdy se poprvé v moderních dějinách žena stala ministryní, mám na mysli Alexandru Kollontajovou, která byla lidovou komisařkou sociálních věcí (úřad odpovídající ministerstvu) a také jednou z prvních velvyslankyň v dějinách diplomacie. Ve srovnání s tehdejší Evropou jde o převratný prvek. Ruská revoluce v tom předběhla mnohé státy západní Evropy o desítky let. Jsou tu však další věci, které nejsou ani v dnešních liberálních demokraciích dostatečně naplněny. Vezměme si problematiku svobody slova. V té deklaráci z roku 1918 je článek, který hovoří o tom, že svoboda slova má být skutečná, což znamená, že tisk nemá být závislý na kapitálu, protože kapitál fakticky omezuje svobodu slova. Necháme-li stranou média a podíváme se na dnešní situaci ve vědě, nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že vědecká svoboda, která také znamená volný přístup k vědeckým článkům a knihám, je omezená kapitálem, neboť soukromé korporace k nim prodávají přístup, a ne každý vědec si může dovolit koupit deset článků po padesáti eurech. Jinak řečeno: věda je stále závislá na kapitálu.

Jak na tom byl tehdejší režim s demokracií?

Je potřeba rozlišit první období, které trvalo zhruba deset let, a následující etapu. Pokud se zaměříme pouze na toto první období, které přímo souvisí s říjnovou revolucí, a necháme stranou stalinismus nebo pozdní socialismus, tak za prvé: poslední kniha, která otevřeně odmítla dialektický materialismus jako zřejmý nesmysl vyšla ještě na sklonku 20. let, byla to Losevova kniha *Dialektika mýtu*. V tomto období v Rusku vycházely Trockého sebrané spisy. Znamená to, že prvních deset let byla stále docela velká svoboda, co se týká myšlení a kultury. Nemluvím ovšem o antibolševických politických proudech, které ztratily svobodu slova během občanské války.

Kulturně a umělecky byla porevoluční společnost mimořádně kreativní. Na nedávné výstavě v Královské akademii umění v Londýně věnované ruskému umění v letech 1917-1932 byla vystavena díla, která ukazují, že porevoluční doba byla explozí kreativity: rozvíjely se tu v podstatě všechny směry moderního umění, od abstraktní malby po avantgardní realismus. V hudbě se objevily pozoruhodné experimenty, jako byla *Simfonie sirén* Arsenije Avraamova, v níž místo orchestru hraje celé město, parní lokomotivy, továrny, nákladní automobily, rozsáhlé sbory. Vedle Paříže bylo porevoluční Rusko kolébkou moderního umění.

Jak byste reagoval na námitku, dle které byl nástup bolševiků spojen s terorem?

Během říjnové revoluce padlo šest bolševiků. To je všechno. Občanská válka? Teror na obou stranách. Rozdíl byl v tom, že teror „bílých“ (armád bojujících proti „rudým“) se často obracel proti Židům. Armády Kornilova, Juděniče a dalších bývalých carských generálů mají na svědomí

nespočet pogromů na Židy. Kromě antisemitismu je k tomu vedla představa, že Židé jsou potenciální spojenci bolševiků. Tehdejší sovětská vláda byla v očích bělogvardějců a zastánců starých pořádků vládou židobolševiků. Kdyby zvítězili bělogvardějští generálové, nekonal by se návrat parlamentní demokracie, nýbrž by přišla vojenská diktatura s antisemitskými rysy, dost možná první fašistická vláda v Evropě.

A co téma zestátnění a kolektivizace zemědělské půdy?

V listopadu 1917 vychází Dekret o půdě. Je to moment, kterým si říjnová revoluce získává na svou stranu značnou část venkovského obyvatelstva. Půda byla rozdělena mezi rolníky, kteří byli zároveň oddluženi. Byla to pozemková reforma, která předčila očekávání. Možná stojí za to připomenout, že po vzniku Československa proběhla pozemková reforma i u nás v méně radikální podobě, ale proběhla. Bolševická reforma šla do hloubky s tím, že rolníci přestávají být závislí na majitelích půdy a sami se stávají hospodáři na půdě, kterou obdělávají.

Není pravda, jak tvrdí někteří historici, že bolševici byli jakousi elitářskou skupinou revolucionářů, kteří revoluci prosadili silou. Ve skutečnosti si svého času získali velkou podporu téměř celé tehdejší společnosti. Přispěl k tomu i Dekret o míru, jímž Rusko vystoupilo z nesmyslných jatek první světové války.

Marxistická analýza politiky pracuje s třídním antagonismem, společnost dělí na vládnoucí a ovládané, hovoří o vykořisťování a třídním boji, o zvyšující se koncentraci a centralizaci moci, počítá s cyklickými krizemi kapitalismu, které se nakonec dostanou do neřešitelné fáze, předpovídá zhroucení systému, a podobně. Jak byste, pokud to jde, analyzoval bolševický režim, pokud byste na něj a jeho vývoj uplatnil marxistickou analýzu? Kde hledat příčiny toho, že to nakonec dopadlo tak, jak to dopadlo?

Příčiny pádu socialistického režimu se samozřejmě objevují již kdesi na začátku. Už chvíli po revoluci. Sám Lenin na konci svého života kritizoval byrokratizaci, kritizoval vznik uzavřených mocenských skupin, obával se dalšího vývoje. Lenin píše, že v Rusku vznikly teprve předpoklady, základy k cestě směrem k socialismu. Že to ještě není socialismus, který měl fungovat jako švýcarská pošta. Varuje před zbrklým postupem, a říká: „raději méně, ale lépe“, věci musíme dělat promyšleně a kvalitně, ne se zaměřit pouze na kvantitu. Např. říkal, že Rusko nejprve musí dohnat západní buržoazní kulturu, nikoli ji přeskočit. To nejde.

Bolševici měli v tomto ohledu přezdívkou „západníci“. Rozličné konzervativní proudy je kritizovaly za to, že do Ruska vnášejí západní kulturu. Bolševici byli zpočátku nositelé západní kultury. Zkrátka, jedna z příčin politického pádu spočívá v tom, že politická forma sovětů se začala uzavírat, začala mít opět takovou pseudo třídní výstavbu. Lenin před tím varoval. Jakmile se sověty uzavřely a začala v nich rozhodovat stranická a ekonomická nomenklatura, sověty přestaly účinkovat jako politická forma, která díky kontrole zdola umožňuje zpětné vazby. Sověty byly původně postaveny na tom, že lidé zespodu volí své zástupce a ti volí zase své zástupce, ale tito zástupci jsou odvolatelní.

Sověty byly formou přímé demokracie, která ale měla vertikální strukturu. Znamená to, že spodek může prostřednictvím spojovacích článků odvolat vrcholné zástupce nejvyššího sovětu. Tak tomu bylo původně. Ale jisté prvky této radikální demokracie přežívají ještě dlouho. Až do roku 1929 mají lidoví komisaři, tj. dnešním slovníkem ministři, stejnou mzdu jako kvalifikovaní dělníci. Jinak řečeno, přímá demokracie se odrážela také na výšce mezd a příjmů vrcholných politiků. Pozdější problémy Sovětského svazu plynuly mimo jiné z toho, že se nerozvinula vláda sovětů v původní

podobě. Byla totiž zcela novou politickou formou, která poskytovala zpětné vazby a korekci moci. Předtím to nikdo nevyzkoušel, kromě Pařížské komuny.

Sám Lenin chápal říjnovou revoluci jako pokračování Pařížské komuny, která tu byla vzorem. Rozvinout vertikální radikální demokracii se ale nepodařilo, a tudíž postupně dochází ke zkosnatění. Z hlediska marxistické analýzy došlo k tomu, že politická moc, stát a státní instituce se uzavřely ve své vlastní ideologii a začaly podvazovat rozvoj produkčních sil. Socialistické země někdy v sedmdesátých letech přestaly držet krok se západem, co se týká moderních technologií. Byl to následek toho, že ideologie vyjadřující zájmy nomenklatury byla nadřazena zájmům společnosti. Přesto je obdivuhodné, že přes všechny chyby a degenerace, tento systém vydržel sedmdesát let. To je nepředstavitelné, pokud by celý systém stál jenom na násilí, strachu a gulazích.

Čemu to přičítáte? Sám jsem byl před několika lety v Gruzii, kde se narodil Stalin, a musím říct, že navzdory všem krutostem je nesporné, že si tam komunistický režim lidé spojují také s jistým modernizačním étosem...

To už přichází téma stalinismu, období, v němž bylo mimo jiné zlikvidováno vůbec nejvíc bolševiků v Evropě. Jednou tvář stalinismu, o níž se dnes stále mluví, jsou represe, teror, gulagy, ale pak je tu ještě druhá tvář stalinismu, na kterou se mnohdy zapomíná, tedy modernizace zaostalého státu, mimořádně rychlá modernizace. Během dvaceti let se z Ruska, které prohrávalo jednu válku za druhou, stala země, která jako jediná v Evropě začala vítězit nad nacistickým Německem, které se tehdy chápalo jako v podstatě neporazitelné. Třeba o bitvě u Stalingradu psali i tehdejší konzervativní politici ve Velké Británii v tom smyslu, že armáda Sovětského svazu zachránila západní civilizaci. Legitimita a respekt tehdejšího Sovětského svazu souvisely právě s tímto momentem. Nemluvě o tom, že o několik let později, je Sovětský svaz v čele kosmického výzkumu a v roce 1957 jako první vypouští vesmírnou družici. Ze zaostalého Ruska vzniká velmoc, která byla první ve vesmíru. .

Když už hovoříte o legitimitě, KSČ u nás suverénně vyhrála volby v roce 1946, v průběhu 60. let, a především v čase Pražského jara, stranu podporovala výrazná část obyvatelstva, legitimita režimu, který si předtím prošel několika fázemi, kulminovala. Je možné, aby komunistické hnutí, jehož reputaci brutálně poškodil vpád vojsk tehdejší Varšavské smlouvy, svou legitimitu u nás aspoň zčásti obnovilo?

Komunisté tehdy svou legitimitu ztratili jen zčásti. Avšak ztratili ji po právu. Invaze byla odsouzena i mnohými komunistickými stranami na západě Evropy. Lze v tom spatřovat hřebík do rakve tehdejšího Sovětského svazu jako emancipační velmoci. Bylo to pohřbení myšlenky socialismu na dlouhá desetiletí. Pražské jaro byl poslední pokus o záchranu modelu tehdejšího socialismu. Možná je důležité připomenout, že v Pražském jaru vidíme návraty k Leninovi, k říjnu 1917. Připomenout mohou heslo, „Lenine, probud' se, Brežněv se zbláznil“.

Přesto platí, že komunismus a Komunistická strana Československa u nás tehdy ztratila legitimitu jen částečně, doložit to lze na volebních výsledcích KSČM po listopadu 1989. Komunistická strana zůstala trvalou součástí politické scény navzdory všem antikomunistickým kampaním. Ze sociologických šetření také vyplývá, že je tu poměrně dost lidí, kteří označují předlistopadový režim za lepší, než ten současný. Dilem je to tím, že tu existoval rozvinutý sociální stát, nezaměstnanost byla de facto nulová, lidé měli dostatek volného času a podobně. V očích mnoha lidí se tyto sociální výdobytky po listopadu ztratily.

Marx říká, že civilizace se pozná podle toho, kolik mají lidé volného času. Pokud se na to díváme touto optikou, platí, že za minulého režimu měli lidé více volného času než dneska. Chci zkrátka říct, že se legitimita komunistické strany zakládá mimo jiné na těchto sociálních výdobytcích minulého režimu, kterých bylo u nás o něco více než v jiných zemích východního bloku. Jinde bylo více svobody, například v Polsku vycházelo v pozdním socialismu více kritických knih nebo časopisů než u nás, avšak byla tam oproti tehdejšímu Československu horší sociální situace. Ukazuje se, že pouhá svoboda slova není rozhodující. V Polsku se nad Polskou dělnickou stranou, obdobou KSČ, zavřela voda, i když byla liberálnější než KSČ, které si jistou legitimitu zachovalo, jak o tom svědčí všechna ta procenta, která KSČM dostala od listopadu 1989, i když jistě, KSČM není totéž co KSČ.

Jak je na tom levice dneska nejen v České republice, ale v celé Evropě, i s ohledem na odkaz, o kterém mluvíme? Anebo jinak: tradiční levice je v celé Evropě na ústupu. Otázka zní: co s tím?

Není pochyb o tom, že tradiční levicová politika prakticky v celé Evropě dlouhodobě prohrává. Po mém soudu je to tím, že se ocitla příliš v politickém středu. Soustředila se na středostavovské voličské skupiny, kterých v dobách sociálního státu přibývalo. Dnes tyto skupiny ekonomicky stagnují nebo se spíš propadají a pochopitelně se radikalizují. Buď směrem doprava, nebo doleva. Levice v tradičním sociálně demokratickém pojetí tudíž začíná ztrácet půdu pod nohama. Corbynova odpověď na tyto pohyby je zcela logická: pokud chceme zachránit sociálnědemokratické strany, jako je Labour party, tak je třeba posunout se doleva. Je to jediná možnost, jak se zachránit.

Musím ale připomenout, že tady působí levice mimoparlamentní, řekněme nová nebo postmoderní levice, která řeší témata jako je gender, menšiny, ekologie a podobně. Jedná se o důležité a oprávněné akcenty, avšak samo o sobě to nestačí. Chybí jim smysl pro většinu, pro problémy většiny, nejen pro problémy menšiny. Tato levice pak nedokáže reagovat na výzvy, jako je například návrat nacionalismů, a dostává se na elitářskou pozici: většina podlela zlým duchům z minulosti.

Jak si to vysvětlujete?

Nacionalismus má hluboké kořeny, není to jenom výplod nějaké propagandy, vzniká jako první reakce na sociální krizi, na beznaděj a frustraci širokých vrstev. V této situaci nabízí nacionalismus identifikaci, nabízí určitou vizi, když lidem říká, že je třeba vrátit se k národnímu státu.

A levice vizi nenabízí?

Současná levice nabízí buď pouze mnohokrát zopakované prázdné fráze, anebo slibuje politiku genderové rovnosti nebo ekologickou etiku, avšak nejde ke kořenu věci. Chybí jí zásadní ekonomická kritika stávající situace. V právě v tomto spatřuji výzvu říjnové revoluce a Lenina. Lenin také hovořil o právech menšin nebo genderové rovnosti, dnes by mluvil o ekologii, ale zároveň říkal, že je zapotřebí vytvořit sociální podmínky, které umožní skutečnou rovnost. Pokud bychom se ještě zastavili u současné situace nejen u nás: o voliči začínají v různých zemích slyšet na rozličné populistické a charismatické politiky, které spojuje mimo jiné kritika celého politického establishmentu, celé politické třídy. Na příkladu Andreje Babiše, ale nejen jeho, lze doložit, že na tento antiestablishmentový osten slyší také bývalí voliči levice. Jak si

tento fenomén vysvětlujete?

Jsou za ním dva faktory. Prvním je už zmíněná frustrace velkého množství lidí, řekněme krize identit, lidé ztratili základní orientaci a nevědí, čemu lze dneska vůbec věřit. Druhým faktorem je prázdno liberálně demokratické politiky, její vyhoření. . Jeden čas se mohlo zdát, že se tu budou do konce věků u moci střídát zavedené strany levice a pravice, nyní se ukazuje, že i to má svůj konec.

Proč podle vás lidé volí Andreje Babiše?

Protože uvažují tak, že jim nezbyvá nic jiného, než volit Babiše. Pokud chtějí prosadit aspoň nějakou změnu zaběhaných pořádků, tak volí Babiše. Zavedené strany jim nic přesvědčivého nenabízejí. Babiš dokázal vyvolat zdání, že se zasadí o reálné změny.

Ta situace se reprodukuje v mnoha zemích. Lze za ní tedy spatřovat systémové příčiny?

Bezesporu. Jinak se to nedá vysvětlit. Vzestup populismu chápu jako Nemesis, která v řecké mytologii symbolizuje bohyni pomsty a odplaty. Stíhá ty, kteří propadli pocitu, že jsou nedotknutelní a mohou si dělat, co chtějí. Nová vlna populismu, abych ho odlišil od starého populismu, říkám mu metapopulismus, je odpovědí nebo odplatou za sebezahleděnost a sebejistotu liberálně-demokratických elit. Nástup metapopulismu, tedy politiky, která nemá žádnou ucelenou doktrínu a představuje jakousi hybridní směs levicových a pravicových prvků, souvisí ale také s hlubšími příčinami, které spočívají v dlouhodobé neřešené krizi kapitalismu. Ekonomika se sice mírně oživila, ale reálné mzdy v Evropské unii stagnují, fakticky zůstávají pod úrovní roku 2008, kdy začala finanční krize. Přibývá počet zadlužených domácností, zvětšují se příjmové nerovnosti. Úzká skupinka nejbohatších lidí planety zbohatla i během finanční krize, většina společnosti sociálně stagnuje nebo upadá. Tato situace jenom čeká na politiky, kteří tento stav pojmenují a přesvědčí voliče, že je zapotřebí to změnit. Metapopulismus nemohl nepřijít. Chytá se kritiky systému. Dřív pojem systém a jeho kritiku používala levice, dneska je součástí slovníku všech metapopulistů.

Recept, který by mohl tedy vést k obnově důvěry v levici, tedy spočívá v tom, že si opět osvojí systémovou kritiku?

Ano, určitě. Nástup metapopulismu probouzí levici z dogmatického spánku a vyzývá ji, aby říkala, co si opravdu myslí. Metapopulistická politika je dnes silná právě proto, že zlomila určitá tabu: nebojí se kritizovat systém, elity, kapitál a globální kapitalismus. A pokud chce levice uspět, nezbyvá jí, než začít používat pojmy, které sama vytvořila, a které nyní s takovým prospěchem využívají jiní.

Musí tak činit stylem, jak to dělá Sanders, Corbyn nebo Melenchon. Všichni tři mluví o systému a zároveň se snaží sjednotit lidi, kteří jsou neprivilegovaní. Metapopulističtí politici postupují jinak, oni se snaží oslovit různé skupiny obyvatel, jejichž zájmy jsou protichůdné. Chvilí mluví tak, aby se to líbilo neprivilegovaným, chvíli tak, aby se zalíbilo elitám. Ve skutečnosti společnost nespojují, nýbrž pouze vyvolávají zdání jednoty.

A na levici teď je, aby neprivilegovanou část společnosti, tedy v zásadě většinu dokázala spojit a vytvořila alternativu vůči metapopulismu. A zde se může inspirovat u říjnové revoluce, především pokud jde o schopnost získat na svou stranu většinu a vytvořit politickou formu, jež vyřeší rébus dnešní levice: jak spojit princip radikální politické rovnosti a princip vládnutí. To znamená vytvořit

nový typ politiky, který propojí tradiční a novou levice. Lenin by řekl, že to možné je, protože je to v naší situaci nutné.

Vyšlo v *Info.cz* 5.11. 2017

<http://www.info.cz/svet/100-vyroci-rijnova-revoluce-pomohla-kapitalismu-osvojit-si-lidskou-tvar-tvrdi-filosof-hauser-18697.html>